

УДК 346.14

М.В. Григорчук
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
Університет «КРОК»

А.О. Моргунова
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Наукові підходи до розуміння сутності та природи спрощених проваджень

У статті розглянуто наукові підходи до розуміння сутності та природи спрощених проваджень. Запропоновано підходи щодо розкриття значення терміна «спрощеність», а саме гносеологічний та юридичний аспекти формування вказаного поняття.

Ключові слова: господарський кодекс, господарський процесуальний кодекс, спрощене провадження, спрощеність, спрощений порядок.

М.В. Григорчук
кандидат юридических наук,
доцент кафедри государственно-правовых дисциплин
Университет «КРОК»

А.О. Моргунова
соискатель высшего образования степени «магистр»,
Донецкий национальный университет имени Василия Стуса

Научные подходы к пониманию сущности и природы упрощенных производств

В статье рассмотрены научные подходы к пониманию сущности и природы упрощенных производств. Предложены подходы к раскрытию значения термина «упрощенность», а именно гносеологический и юридический аспекты формирования указанного понятия.

Ключевые слова: хозяйственный кодекс, хозяйственный процессуальный кодекс, упрощенное производство, упрощенность, упрощенный порядок.

M.V. Hryhorchuk
candidate of sciences (law),
docent of the department of public law disciplines
«KROK» University
ORCID iD 0000-0003-0523-030X

A.O. Morgunova
higher education degree “master”
Donetsk National University named after Vasyl Stus

Scientific approaches to understanding the nature and nature of simultaneous proceedings

The article deals with scientific approaches to understanding the essence and nature of simplified procedures. The approaches to the disclosure of the meaning of the term “simplicity” are proposed, namely the epistemological and legal aspects of the formation of this concept.

Key words: *economic code, economic procedural code, simplified procedure, simplification, simplified procedure.*

Постановка проблеми

За роки незалежності України постійно здійснюється активне реформування її правової системи. Немає галузі права, якої тією чи тією мірою не торкнулася трансформація. Але найбільш суттєві зміни відбуваються в господарсько-правових відносинах та в нормах господарського процесуального права України.

У зв'язку з проведенням у країні судової реформи 15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», була введена нова форма провадження – спрощена позовна.

Прискорені (спрощені) форми використовують у Німеччині, Франції, Великій Британії, США, Швейцарії та інших країнах.

Спірними у науці процесуального права є питання природи спрощених проваджень та їх співвідношення із загальним порядком розгляду справ, про що неодноразово звертали уваги у своїх дослідженнях вітчизняні науковці.

Аналіз останніх публікацій і досліджень

Даній проблемі присвячені численні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: І. О. Ізарова, В. І. Бобрик, Ю. Ю. Грибанов, О. Ю. Зуб, О. С. Ткачук, А. О. Соловійова, О. С. Фонова, С. О. Короед, С. Г. Закірова та інші. Проте питання щодо віднесення певних видів проваджень до спрощених залишаються дискусійними та такими, що потребують подальшого дослідження.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На сучасному етапі підлягають додатковому науковому дослідженню проблеми, пов'язані з обранням підходів до розуміння сутності поняття «спрощене провадження у господарському процесі», немає чіткого визначення терміна «спрощеність» у застосуванні до господарського процесу, вчені й практики дискутують з приводу того, що слід вважати спрощеним судовим провадженням, яке їх місце в системі господарського процесуального права, а також про те, як вони співвідносяться з іншими видами вітчизняного судочинства.

Формулювання цілей статті

Метою статті є визначення наукових підходів до розуміння сутності та природи спрощених проваджень.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні вітчизняне і зарубіжне процесуальне законодавство розвивається в напрямку доступного правосуддя, оптимального врахування сучасних потреб суддівства, необхідністю стає більш активне використання не тільки загального, але і спеціального порядку судочинства з метою оперативного здійснення правосуддя. Традиційна процесуальна форма впродовж низки історичних періодів у деяких випадках ускладнювала і затягувала процес. Ця обставина призвела до появи більш простих і швидких способів вирішення господарських справ як в Україні, так і за кордоном, при цьому як у минулі століття, так і зараз.

Сьогоднішнє розуміння сутності та природи такого виду провадження, як “спрощене” впливає з коректного тлумачення їхніх ознак, а також співвідношення із загальною позовною формою захисту прав, свобод та інтересів тощо.

Ефективним способом оптимізації господарської процесуальної форми вважалося виділення спеціальних порядків розгляду окремих категорій справ – проваджень. Шляхом використання провадження існувала потенційна можливість часткової зміни порядку розгляду щодо певних відокремлених категорій справ. З огляду на те, що господарська процесуальна форма тяжіла все ж таки до розширення обсягу застосування й охоплювала значну кількість різноманітних за своєю природою справ, віднесених до господарської юрисдикції, якісні відмінності між окремими категоріями господарських справ ставали досить відчутними та унеможлилювали ефективність застосування єдиного алгоритму розгляду.

У різних наукових публікаціях можна спостерігати тезу, що різноманітність питань, які розглядалися судами, повинні

передбачати передусім гнучкість процесуального механізму [1, с. 53], [2, с. 56]. Провадження, будучи унікальною комбінацією інших елементів структури процесуальної форми, дозволяє створити зручний механізм, втілюючи комплекс необхідних, достатніх та ефективних процесуальних засобів у зручному їх поєднанні.

Важливо, що суттєвим поштовхом структуризації господарської процесуальної форми в Україні стала тенденція до спрощення, яка потенційно розглядалася як один із напрямів удосконалення господарського судочинства.

Так, у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (81) 7 від 14 травня 1981 року закріплено, що в контексті доступу до правосуддя необхідно впровадити процедури спрощення і прискорення судочинства.

Зокрема, зверталася увага на впровадження таких спрощених процедур судочинства, які виключають необхідність проведення судових засідань (пункт 15), а також розробку заходів щодо розгляду безперечних вимог для того, щоб кінцеві рішення виносилися швидко, без зайвих формальностей (пункт 9) [3].

У концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів зверталася увага на те, що правила судочинства не повинні бути перевантажені формальностями. Для забезпечення права особи на швидке відновлення своїх прав, особливо в справах незначної складності, судову процедуру доцільно спростити там, де такий підхід не порушує інтересів сторін у справедливому вирішенні справи.

З цього приводу низка науковців (В. І. Бобрик [4], Ю. Ю. Грибанов [5], О. Ю. Зуб [6], [7]) наголошували, що існування однієї, складної й розгорнутої правової процедури для розгляду і вирішення більшості господарських справ є не що інше як ігнорування наявних об’єктивних особливостей останніх, які не можуть не впливати на порядок захисту господарських прав і видозмінювати його. Адже

прагнення вирішувати всі справи за однаковою процедурою без урахування їх специфічних особливостей здатне внести дисфункцію між кінцевою метою судочинства та методами її досягнення.

Спрощене провадження представляє собою різновид позовного провадження, яке дозволяє розглядати позови без виклику учасників спору, виключно на основі поданих ними матеріалів. Завдяки цьому спрощена форма ще іменується письмовою. Вона дозволяє розглядати обмежений перелік справ, при цьому суддя може перейти на загальний порядок розгляду при наявності підстав, зазначених у Господарському процесуальному кодексі. У той же час, нова для вітчизняної процесуальної системи форма спрощеного провадження заснована на письмовому, заочному, електронному та змагальному процесі.

Одні вчені вважають, що спрощені провадження мають похідний характер від позовного, є субсидіарними стосовно нього (С. Г. Закірова [8], І. О. Ізарова [9] та ін.). Інші наполягають на тому, що в сучасних умовах слід говорити про певну переорієнтацію в розумінні загального та спрощених порядків, зважаючи на те, що більшість справ інколи розглядається саме у спрощеному порядку (С. О. Корєд [10], О. С. Ткачук [1], [2], О. С. Фонова [11] та ін.).

Проте не варто заперечувати той факт, що спрощені провадження мають похідний характер від загальної процедури – позовної форми захисту невизнаних, порушених, оспорюваних прав та охоронюваних законом інтересів. Про це свідчать історичний розвиток, еволюційний підхід до диверсифікації процесуальної форми. На рівні зарубіжних суддівських систем простежується така ж ситуація. Відмінність лише в тому, що у деяких країнах спрощені провадження є «ще більш привабливими» і можуть виступати як «єдино можливі» для певного роду справ.

Прихильники першої групи поглядів (серед яких О. Ю. Зуб [6], [7], І. О. Ізарова [9]) розглядають спрощене провадження як частину процесуальної форми, визнаючи за ним правосудний характер.

Інші вчені сприймають спрощені провадження як такі, що перебувають за межами процесуальної форми, та визначають їх як неправосудну діяльність (К. В. Безнощенко [12], Н. Р. Машенко [13]).

Науковці – прибічники інтегрованого підходу вважають, що спрощені провадження (залежно від притаманних їм характеристик та особливостей) можуть бути сформовані у законодавстві в межах процесуальної форми і за її межами (О. С. Ткачук [1], О. С. Фонова [11]).

При визначенні природи спрощеного провадження у кожному конкретному випадку слід виходити із сукупності його специфічних ознак, за допомогою яких можна виокремити різні типи спрощених проваджень. З огляду на це, спрощені провадження можуть мати як правосудну, так і неправосудну природу.

Наприклад, наказне провадження не пов'язане з вирішенням спору про право, а тому виведене за рамки правосудної діяльності відповідно до норм національного законодавства.

Натомість у зарубіжній літературі (Ю. Кулакова, М. Е. Мірзоян, А. О. Соловйов [14] та ін.) категорію «спрощеність» інтерпретують значно ширше, оскільки відносять до неї спрощене провадження в арбітражному судочинстві, окреме провадження, сумарне рішення, та сумарний розгляд справи, проміжне та часткове рішення, виконавчий напис нотаріуса тощо.

Щодо розуміння поняття «спрощення» у господарському судочинстві можна виділити характерні підходи [15]:

- спрощення ординарної процедури захисту прав;
- як напрям диверсифікації процесуальної форми;
- на рівні окремих процесуальних дій (альтернативні дії).

«Спрощеність» може розумітися принаймні у кількох значеннях, насамперед як загальне спрощення звичної процедури захисту прав, під яким необхідно розуміти зміну звичайної, ординарної процесуальної форми шляхом усунення бюрократичних перешкод, які характеризуються

ускладненістю, розпорошеністю, неефективністю, невідповідністю.

Також для даної процедури характерним є принцип пропорційності, виходячи з мети господарського судочинства на сучасному етапі, взаємозв'язку низки елементів (процесуальних дій, стадій, процедур, проваджень) або заміни їх новими, більш технічними елементами господарської процесуальної форми.

Спрощення можна розуміти як диверсифікаційний напрям господарської процесуальної форми, який характеризується виділенням додаткових проваджень і процедур, що тлумачиться як введення «нового», поряд зі звичайним, ординарним захистом господарських прав, інших самостійних спрощених проваджень і порядків для певних категорій справ, які позбавлені обтяжуючих формальностей та не містять у своєму складі окремо прописаних елементів процесуальної форми, властивих звичайному порядку захисту. Нарешті, спрощення як напрям окремих процесуальних дій, для якого встановлені певні «правила», зокрема коли поряд із загальним порядком розгляду справи на певних етапах вводяться альтернативи під виглядом полегшення можливостей здійснення окремих переважаних процесуальних дій [1, с. 56].

Складність визначення поняття «спрощене провадження» можна пояснити тим,

що в господарському судочинстві мають місце різні процедури, які, в свою чергу, містять подекуди автентичну специфіку в національних правопорядках, має місце неоднозначність термінології, що використовується для дослідження цього феномену. Наприклад, спрощене провадження пов'язують із прискореним провадженням, що не є правильним.

Висновки

Таким чином, узагальнення наукових підходів до розуміння сутності та природи спрощених проваджень, а також аналіз зарубіжної практики, матеріалів Європейської комісії з ефективності правосуддя (CEPEJ) дозволяє говорити про «спрощеність» з позиції таких двох підходів:

– гносеологічного, при якому «спрощеність» необхідно розглядати як форму, яка дозволяє звільнитися від усього зайвого, ускладненого, обтяжуючого тощо;

– юридичного, у контексті процесуального права як спрощеності (усіченості) певних юридичних процедур.

У той же час, будь-яке розмежування означених інструментів у ході об'єктивного відображення сутності спрощеного провадження неможливе із причини їх нерозривного діалектичного поєднання на підґрунті розв'язання основного завдання права – захисту прав і охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання.

Література

1. Ткачук О. С. Спрощене провадження – новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура. *Право України*. 2017. № 8. С. 56.
2. Ткачук О. С. Спрощене провадження: правова природа, ознаки, процедура. URL: www.l.zib.com.ua/ua/129257sposchene_provadzhennya_ppravova_priroda_oznaki_procedura (дата звернення 29.03.2019).
3. Рекомендація Комітета Міністрів Совета Європи № R (81)7 от 14 мая 1981 р. URL: [www.umn.edu/humanrts/rassian/euro/RRec\(81\)7](http://www.umn.edu/humanrts/rassian/euro/RRec(81)7). (дата звернення 29.03.2019).
4. Бобрик В. І. Перспективи впровадження процедури спрощеного розгляду в цивільному та господарському процесах України як спосіб оптимізації. *European political and law discourse*. Vol. 1., Issue 6. 2014. 744 p. URL: <http://eppd13.cz/wp-content/uploads/2014/2014-1-6/56.pdf>. (дата звернення 29.03.2019).
5. Грибанов Ю. Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.15 / Ю. Ю. Грибанов. Кемерово. 2007. 235 с.
6. Зуб О. Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 131. С. 62-70.
7. Зуб О. Ю. Спрощені провадження в цивільному судочинстві: питання конвергенції /

Зуб О. Ю. // Науковий вісник публічного та приватного права : зб. наук. пр. / НДІ публіч. права. Київ, 2016. Вип. 5. С. 63-70.

8. Закірова С. Г. Можливості та ризики нового Господарського процесуального кодексу України / С. Закірова // Громадська думка про правотворення: Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів. № 1 (145) січень 2018. С. 2-17.

9. Ізарова І. О. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження. Право України. 8/2017. С. 33-44.

10. Коргод С. О. Інститут спрощеного позовного провадження. Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 2 (17). С. 138-142.

11. Фонова О. С. Спрощені провадження у господарському процесі. Право України. 2017. № 9. С. 167-175.

12. Безнощенко К. В. Основні новели реформи господарського процесу України. Громадська думка про правотворення: Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів. № 1 (145) січень 2018. С. 81-87.

13. Машенко Н. Р. Малозначні справи у цивільному процесі України URL: https://dspace.onua.edu.ua/.../11_Машенко_406-409.pdf. (дата звернення 29.03.2019).

14. Кулакова В. Ю. Гражданский процесс зарубежных стран (Франция и Англия). Учебное пособие для аспирантов / под. ред. Кулаковой В. Ю., Мирзоян М. Э., Соловьева А. А., 2017. 265 с.

15. Дембіцька С. Л. Господарський процес : навч. посіб. / С. Л. Дембіцька, Н. М. Зільник. М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів. Вид-во Львів. Політехніки. 2018. 265 с.